

ERITYISOPPILAAT MUSIIKINTUNNEILLA

Annika Kuosmanen

**Pedagoginen opinnäytetyö
Huhtikuu 2009**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) KUOSMANEN, Annika	Julkaisun laji Pedagoginen opinnäytetyö (5 op)	
	Sivumäärä 18	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi ERITYISOPPILAAT MUSIIKINTUNNEILLA		
Koulutusohjelma Opettajan pedagogiset opinnot musiikin ja tanssin alalla		
Työn ohjaaja(t) Rautio, Tuija		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Useissa kouluissa integroidaan erityisoppilaat yleisopetukseen taito- ja taideaineissa. Opinnäytetyö käsittelee tätä yhdistämistä musiikintuntien osalta. Työssä tarkastellaan oppimisvaikeuksista kärsivien oppilaiden erityisopetuksen yleisiä periaatteita, samoin henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelmaa. Käsitteet segregaatio, integraatio ja inklusio selostetaan lyhyesti pääpainon ollessa integraatiossa. Tarkastelun kohteena ovat myös integraation sosiaalinen puoli ja opettajan osuus siinä. Tekijä tuo pääpiirteissään esille joitakin musiikin oppimista vaikeuttavia tekijöitä. Esimerkin vuoksi tekijä esittelee joitakin omassa työssään kohtaamiaan erityisoppilaita, käy läpi heidän vaikeuksiaan ja vahvuuksiaan sekä pohtii, miten voisi edesauttaa kunkin opiskelua ja oppimista. Tekijä oli työssään kokenut riittämättömyyttä ja avuttomuutta erityisoppilaiden opetuksessa. Opinnäytetyön aihepiiriin perehtyminen auttoi tekijää ymmärtämään, mitä seikkoja erityisoppilaiden musiikinopetuksessa tulee huomioida.		
Avainsanat (asiasanat) Erityisopetus, musiikki, integraatio, HOJKS		
Muut tiedot		

Author(s) KUOSMANEN, Annika	Type of Publication Diploma project (5 ECTS credits)	
	Pages 18	Language
	Confidential ☐ Until _____	
Title SPECIAL PUPILS AT MUSIC LESSONS		
Degree Programme Pedagogical studies for music and dance teachers		
Tutor(s) Rautio, Tuija		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>In many schools special pupils are integrated into normal education in practical and arts subjects. The thesis deals with this integration as far as music lessons are concerned. The work deals with the general principles of special education for pupils with learning difficulties, as well as the Personal Curriculum. The concepts segregation, integration and inclusion are explained briefly, while the main stress is on integration. Also the social side of integration and the teacher's part in it are examined.</p> <p>The author puts forward in general some factors that make music learning more difficult. As an example the author presents some special pupils she has taught at music lessons, goes through their difficulties and their strengths and considers how to forward each one's studies and learning.</p> <p>In work the author had felt insufficiency and incapability teaching special pupils. Getting acquainted with the subject of the thesis helped her to understand, which matters shall be paid attention to teaching music to special pupils.</p>		
Keywords Special education, music, integration, Personal Curriculum		
Miscellaneous		

Sisällys

1	JOHDANTO	3
2	ERITYISOPETUS JA ERITYISOPPILAS.....	4
	2.1 Oppimisvaikeuksista kärsivät oppilaat	4
	2.2 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma	5
	2.3 Segregaatio, integraatio ja inklusio	6
3	INTEGRAATIO	8
	3.1 Sosiaalinen integraatio.....	8
	3.2 Pedagogisia näkökohtia musiikinopetukseen	9
4	OMIA KOKEMUKSIA ERITYISOPPILAISTA MUSIIKINTUNNEILLA..	12
	4.1 Alakoulu	12
	4.2 Yläkoulu	15
5	RATKAISUMAHDOLLISUUKSIA MUSIIKINTUNNEILLE	16
	5.1 Oppimisvaikeudet	16
	5.2 Käyttäytymishäiriöt	17
	LÄHTEET	18

1 JOHDANTO

Toimin musiikinopettajana pienellä paikkakunnalla, jossa opetan paitsi kansalaisopistossa, myös alakoulussa, yläkoulussa ja lukiassa. Koulussamme toimii myös erityiskoulu, jonka oppilaat pääsääntöisesti integroidaan yleisopetukseen taito- ja taideaineissa. Näiden oppilaiden kanssa toimiessani olen monesti kokenut jonkin asteista avuttomuutta ja riittämättömyyttä. Olen ollut tietämätön heidän vaikeuksistaan, vahvuuksistaan, tavoitteistaan ja pyrkimyksistään.

Tämän opinnäytetyön tiimoilta halusin paneutua tarkemmin paitsi erityisopetuksen periaatteisiin ja käytäntöihin yleensä, myös opettamieni erityisoppilaiden taustoihin ja siihen, miten voisin paremmin edesauttaa heidän oppimistaan ja perehtymistään musiikin maailmaan.

Pienen paikkakuntamme vakinaiset asukkaat tuntevat ikätoverinsa yleensä jo pienestä pitäen, eikä sosiaalisessa liittymisessä näin ollen ole ongelmia sen paremmin yleis- kuin erityisopetuksessakaan. Tilanne on kuitenkin toinen paikkakunnallamme toimivan huostaan otettujen nuorten kodin asukkaiden sosiaalisen integraation osalta. Koska he tulevat muualta, heillä ei yleensä ole entuudestaan ystäviä uudessa luokassaan. Halusin tarkastella myös tätä puolta ja pohtia, miten voin opettajana edesauttaa uusien tulokkaiden ryhmään sopeutumista.

Näihin asioihin perehtyminen auttoi minua luomaan kokonaisvaltaista kuvaa erityisoppilaiden integroimisesta yleisopetukseen ja miettimään keinoja, joilla edistän sitä nimenomaan musiikinopetuksessa.

2 ERITYISOPETUS JA ERITYISOPPILAS

2.1 Oppimisvaikeuksista kärsivät oppilaat

Suurin osa peruskoululaisista opiskelee ns. yleisopetuksessa. Mikäli oppilaalla havaitaan jonkinasteisia oppimisvaikeuksia, hänelle tulee tarjota tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta voitaisiin ehkäistä oppimisvaikeuksien kielteisiä vaikutuksia hänen kehitykseensä. Erityistä tukea tarvitsevia oppilaita ovat mm. ne, joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen valmiudet ovat vamman, sairauden tai toimintavajavuuden takia heikentyneet sekä ne, jotka vaativat psyykkistä tai sosiaalista tukea.¹

Opetushallituksen peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa mainitaan eri tukimuotoja, joilla oppimisvaikeuksista kärsiviä oppilaita on määrä auttaa. Oppilaat, joilla yleisopetuksessa on vain joissakin aineissa hankaluuksia, saavat kyseisten aineiden tukiopetusta joko normaalien, lukujärjestyksen mukaisten tuntien aikana tai niiden ulkopuolella. Muiden aineiden osalta opetus tapahtuu normaalisti yleisopetuksessa. Lievistä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksista kärsivälle, joka oppiakseen tarvitsee erityistä tukea, tulee antaa osa-aikaista erityisopetusta. Tämä tapahtuu muun opetuksen kanssa samanaikaisesti joko pienryhmässä tai yksilöllisesti²

Ne oppilaat, jotka eivät fyysisten tai psyykkisten edellytystensä vuoksi pärjää edellä mainittujen tukitoimien turvin, otetaan tai siirretään erityisopetukseen. Erityisopetuksen tavoitteena on tarjota oppilaalle mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuus omien edellytystensä mukaisesti yhdessä ikätoveriensä kanssa. Erityisopetus lähtee oppilaan vahvuuksista ja hänen yksilöllisistä oppimistarpeistaan. Tavoitteena on, että oppilas voisi tukitoimien avulla saavuttaa yleisen oppimäärän mukaiset tavoitteet. Jos se tukitoimista huolimatta on mahdotonta, oppimäärä yksilöllistetään.³

¹ Opetushallitus 2004, 26.

² Eml.

³ Emt., 27.

2.2 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Jokaiselle erityisopetukseen otetulle oppilaalle tulee laatia HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Tämä koskee kaikkia koulutustasoja varhaisopetuksesta ammattioppilaitokseen asti. HOJKS tarkoittaa kokonaissuunnitelmaa siitä, minkälaista opetusta, oppimaan ohjaamista ja tukipalveluita erityistä tukea tarvitseva oppilas kaipaa. Yksilöllisten opetussuunnitelmien laatiminen on lähtöisin pääasiassa amerikkalaisista koulutuskäytännöistä. Viimeisten 25 vuoden aikana käytäntö on levinnyt ja yleistynyt monissa maissa.⁴

Henkilökohtainen opetussuunnitelma tehdään aina kirjallisena. Se on oppilaasta asiakirja ja tietolähde, johon voidaan kirjata monenlaisia asioita ja osakokonaisuuksia. Sisältö voidaan laatia lyhyelle tai pitkälle aikavälille. Oppilaan kannalta HOJKS tarkoittaa sitä, että hänellä on mahdollisuus itse vaikuttaa opiskeluunsa ja osallistua koulunkäyntinsä suunnitteluun. Opettajalle henkilökohtaiset opetussuunnitelmat ovat apuvälineitä oman työn suunnitteluun ja seurantaan.⁵

HOJKS:in tulee sisältää seuraavat tiedot:

- kuvaus oppilaan oppimisvalmiuksista, taidoista, vahvuuksista ja kehittämistarpeista
- opetuksen ja oppimisen pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteet, joiden perusteella laaditaan opetuksen keskeiset sisällöt
- opetussuunnitelmaan kuuluvien oppiaineiden vuosiviikkotuntimäärät ja luettelo niistä oppiaineista, joissa poiketaan opetussuunnitelmasta
- opetuksessa tarvittavat tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut, kommunikointitavat, erityiset apuvälineet ja oppimateriaalit
- henkilöt, jotka osallistuvat oppilaan opetus- ja tukipalveluiden järjestämiseen sekä heidän vastualueensa
- oppilaan edistymisen seurannan ja arvioinnin periaatteet⁶

⁴ Ikonen-Virtanen (toim.) 2001, 7-9.

⁵ Emt., 9.

⁶ Kulmala-Laaksonen s.a.

Oppilaan arviointi perustuu joko yleiseen oppimäärään tai siihen oppimäärään, joka on hänelle HOJKSissa asetettu. Yksilöllisistä oppimääristä on tehtävä merkintä todistukseen.

2.3 Segregaatio, integraatio ja inklusio

Erityiskasvatuksen ja -opetuksen päämäärä on auttaa pedagogisesti yleisnormista poikkeavaa oppilasta kasvatuksellisin ja opetuksellisin keinoin kehittymään yksilöllisten valmiuksiensa ja kykyjensä edellyttämällä tavalla.⁷ Erityisopetusta tarvitseva oppilas voidaan ohjata saamaan opetusta kokonaan erityisryhmässä, osittain sekä erityis- että yleisopetuksessa tai kokonaan yleisopetuksen ryhmässä.

Segregaatio erityisopetuksessa tarkoittaa opetusta, joka tapahtuu erillisessä erityiskoulussa tai – luokassa. Tällöin opetuksen yksilöllistäminen ja eriyttäminen on siirretty erityisopetuksen erilliseksi tehtäväksi eivätkä erityisoppilaat sijoitu yleisopetuksen luokkiin missään aineessa.⁸

Integraatiosta puhutaan, kun erityisoppilas siirretään opiskelemaan yleisopetuksen ryhmässä. Tämä voi tapahtua joko yhdessä tai useammassa oppiaineessa. Perusopetuslain mukaan integraatiovaihtoehto on aina ensisijainen. Jokaisella oppimisvaikeuksista kärsivällä lapsella ja nuorella tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus perusopetukseen integroidussa ympäristössä yleisen koulutusjärjestelmän kiinteänä osana.⁹ Tällöin yleisopetuksen ryhmän opetuksellisten ja muiden olosuhteiden on oltava oppilaan kannalta suotuisat ja muutoinkin sellaiset, että tarpeelliset tukitoimet voidaan toteuttaa.¹⁰

Inklusio tarkoittaa kaikille yhteistä koulua. Inklusion periaatteisiin kuuluu kaikkien lasten oikeus käydä lähikouluaan fyysiseen, älylliseen, emotionaaliseen, sosiaaliseen, kielelliseen tai muuhun seikkaan katsomatta. Integraatiosta poiketen inklusio ei keskity suhteellisen pienen joukon saamiseen yleisopetuksen piiriin, vaan siihen, miten kaikkien

⁷ Ikonen-Holopainen 2001, 17.

⁸ Eml.

⁹ Ikonen-Virtanen 2001, 37.

¹⁰ Eml.

oppilaiden oppimisen esteitä voitaisiin poistaa tai madaltaa ja miten heidän oppimistaan voitaisiin parantaa ja osallistumistaan lisätä.¹¹

¹¹ Väyrynen 2001, 15 – 16.

3 INTEGRAATIO

3.1 Sosiaalinen integraatio

Erityisopetusta annetaan pääasiassa pienryhmässä tai yksilöllisesti. Kun oppilas integroidaan yleisopetukseen, hän joutuu sulautumaan suureen oppilasjoukkoon, joka on toiminut kiinteänä ryhmänä mahdollisesti jo useita vuosia. Mikäli oppilas on ikäluokkansa ainoa integroitava erityisoppilas, hän tulee suureen ryhmään yksin, vailla tuttuja opiskelukumppaneita. Kun hän lisäksi opiskelee suuressa ryhmässä vain joitakin tunteja viikossa muiden pysyessä yhtenäisenä joukkona koulutyössä jatkuvasti, hänen voi olla todella vaikea päästä tähän korkean koheesion ryhmään sisään.

Mihin tahansa ryhmään tuleva miettii aluksi omaa kelpaamistaan ja hyväksytyksi tulemistaan sekä etsii ryhmän rajoja ja liittymistunteiden kohteita. Kaikki ryhmän jäsenet haluavat liittyä toisiinsa, mutta toisaalta säilyttää itsenäisyytensä, ja ryhmä pyrkii itse ratkaisemaan erillisyyden ja liittymisen välisen ristiriidan.¹² Pitkään toimineessa luokassa ryhmän sisäiset suhteet ovat kohtalaisen vakiintuneet ja kaikkien ryhmäläisten tiedossa. Tulokas ei sen sijaan tunne ryhmän dynamiikkaa entuudestaan, joten hän on yksin ulkopiirissä muuhun luokkaan nähden. Ryhmään liittyvän vuorovaikutus kulkee aluksi vetäjän kautta ja liittymistunteet kohdistuvat alussa ohjaajaan.¹³ Opettajan on tärkeä huolehtia tulokkaan emotionaalisesta turvallisuudesta sosiaalisessa integraatiossa.

Opettajan toiminnalla ja omalla asenteella on suuri merkitys myös ryhmään liittyvän oppilaan hyväksytyksi tulemisessa. Ala-asteiden luokan ilmapiiriä koskevassa tutkimuksessa (Horppu 1995) on todettu muun muassa, että muun luokan torjumien oppilaiden joukossa oli eniten paitsi koulussa huonosti menestyviä, myös eniten niitä, joista opettajat eivät pitäneet.¹⁴ Mikäli opettaja syystä tai toisesta tuntee antipatiaa

¹² Kopakkala 2005, 57.

¹³ Emt., 58.

¹⁴ Myllyniemi 2001, 220.

jotakuta oppilasta kohtaan, hän heikentää tämän hyväksytyksi tulemista ja vaikeuttaa liittymistä ryhmään.

Asia voidaan ilmaista myös käsitteillä sisä- ja ulkopiiri. Opettaja saattaa kohdistaa omat liittymistunteensa sisäpiiriin ja pitää näitä kyvykkäinä ja tarmokkaina, siis etevämpinä oppilaina. Ulkopiiriläisiin hänen suhteensa on toisenlainen. Opettaja saattaa olla itse täysin tietämätön siitä, että hänen suhtautumisensa on näin kahtiajakoinen ja että vallalla on jonkinlainen suosikkijärjestelmä. Yhtä lailla häneltä jää tiedostamatta, että ryhmän jäsenet näkevät tilanteen selvästi.¹⁵ Edellä mainittu asetelma on omiaan aiheuttamaan närää sisä- ja ulkopiirin välillä tai voi estää kokonaan jonkun tietyn oppilaan pääsyn sisäpiiriin.

Opettajan tehtävä on edesauttaa tulokkaan sopeutumista ryhmään. Keinoja ovat muun muassa ystävyysuhteiden merkityksen esille tuominen ja edellytyksien luominen niiden syntymiseen, fyysisen yhdessäolon mahdollistaminen oppitunneilla ja välitunneilla, vuorovaikutustaitojen opettaminen sekä tilaisuuksien luominen oppilaille keskinäiseen vuorovaikutukseen ja vastavuoroisuuteen. Tärkeätä on kuitenkin myös mennä pois tieltä, sillä mitä keinotekoisemmin yrittää ystävyyttä oppilaiden välille synnyttää, sitä kehnommat ovat lopputulokset.¹⁶

3.2 Pedagogisia näkökohtia musiikinopetukseen

Erityisoppilaan ollessa erityisopetuksessa hänelle on laadittu HOJKS, jossa määritellään oppimäärä sekä opetuksen sisällöt ja tavoitteet. Yleisopetukseen osallistuessaan oppilas opiskelee yleensä yleisen opetussuunnitelman mukaan. Opetushallituksen laatimissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 on määritelty musiikin opetuksen tehtävät yleisesti sekä sen tavoitteet vuosiluokille 1-4 ja 5-9 erikseen.

¹⁵ Kopakkala 2005, 84 – 85.

¹⁶ Saloviita 1999, 194 – 199.

Yleisissä tavoitteissa musiikin opetuksen tehtäväksi mainitaan muun muassa seuraavia seikkoja:

- auttaa oppilasta löytämään omat kiinnostuksen kohteensa musiikin alueelta, rohkaista häntä musiikilliseen toimintaan sekä tarjota hänelle musiikillisia ilmaisuvälineitä ja tukea hänen kokonaisvaltaista kasvuaan
- saattaa oppilas ymmärtämään, että musiikki on aika- ja tilannesidonnaista, eli se on erilaista eri aikoina ja eri kulttuureissa, ja että sillä on eri merkitys eri ihmisille
- huomioida, että musiikin ymmärtämisen ja käsitteellistämisen tulee perustua musisoinnin ja musiikin kuuntelun yhteydessä saatuihin merkityksellisiin kokemuksiin
- kehittää oppilaan musiikillisia taitoja pitkäjänteisellä, kertaamiseen perustuvalla harjoittelulla

Yleiset tavoitteet myös korostavat musiikin opetuksen merkitystä sosiaalisten taitojen, kuten vastuullisuuden, rakentavan kriittisyyden sekä taidollisen ja kulttuurisen erilaisuuden hyväksymisen ja arvostuksen kehittämisessä.¹⁷

Alempien luokkien 1-4 opetussuunnitelma painottaa oppilaiden musiikillisen ilmaisun kehittämistä leikinomaisessa ja kokonaisvaltaisessa toiminnassa. Kiteytetysti tavoitteena on, että oppilas oppii ilmaisemaan itseään laulaen, soittaen ja liikkuen, kuuntelemaan ja havainnoimaan musiikkia sekä toimimaan musisoivan ryhmän jäsenenä. Ylempien luokkien 5-9 opetuksessa pyritään jäsentämään musiikillista maailmaa ja musiikillisia kokemuksia entisestään sekä opetellaan käyttämään musiikin käsitteitä ja merkintöjä.¹⁸

Omasta mielestäni keskeistä on tarjota oppilaille mahdollisuus elämykselliseen kokemiseen ja onnistumisen tunteeseen musiikin parissa. Taideaineena musiikilla on hyvät mahdollisuudet siihen, vaikka taidollisesti ei vielä kovin pitkällä oltaisikaan.

¹⁷ Opetushallitus 2004, 230.

¹⁸ Emt., 230-231.

Vuorolaululla, rytmi- ja laattasoittimilla, merkityillä koskettimilla ja muilla musisointia helpottavilla keinoilla voidaan saada aikaan onnistunutta musiikkia, johon kaikki voivat osallistua ja jossa jokainen voi kokea olevansa tärkeä. Nähdäkseni positiiviset tunnekokemukset rohkaisevat oppilasta osallistumaan aktiivisesti musiikin opetukseen ja kannustavat häntä yrittämään parhaansa vaikeammiksikin kokemillaan aihealueilla.

Monilla erityisopetusta tarvitsevilla oppilailla on rajoitteita, jotka hankaloittavat oppimista yleisopetuksen tason mukaan musiikissakin. Muun muassa tarkkaavaisuushäiriöt, lukivaikeudet, motoriset ongelmat ja sensorisen integraation häiriöt vaikeuttavat ja hidastavat opittavan aineksen omaksumista.

Laulamisessa fysiologiset muutokset, vammat tai kehityspoikkeamat saattavat haitata äänen muodostusta tai ääntämistä. Äänenmuodostukseen tarvittavien lihasten hallinta voi olla vaikeaa tai puutteellista. Ongelmat lukemisessa ja sanojen hahmottamisessa haittaavat kirjasta laulamista, samoin keskittymisvaikeudet.

Soittamista saattavat hankaloittaa karkea- tai hienomotoriikan häiriöt tai kehitysviiveet, silmän ja käden yhteistyön puute, keskittymisvaikeudet tai käsitteiden omaksumisen vaikeudet. Meluherkkyytenä ilmenevä sensorisen integraation häiriö estää oppilasta tuottamasta ääntä tai olemasta samassa tilassa muiden soittajien kanssa. Vaikea mutismi voi estää oppilaan itsensä ilmaisun totaalisesti, eikä hän kykene tuottamaan ääntä edes soittimilla.

Teoriapuolella lukihäiriöt, motoriset häiriöt, hahmotusvaikeudet, kielellisen kehityksen viivästyvät ja käsitteiden puutteellinen hallinta vaikeuttavat ja hidastavat muistiinpanojen tekemistä, nuottien piirtämistä ja musiikkisanaston oppimista. Jos oppilaan jokapäiväisten arkikäsitteiden omaksuminen on vaikeaa, voi pelkästään oppitunnilla tavattavien musiikillisten käsitteiden oppiminen olla hänelle ylivoimaista.

4 OMIA KOKEMUKSIA ERITYISOPPILAISTA MUSIIKINTUNNEILLA

4.1 Alakoulu

Alakoulun luokka-asteilla 2–6 minulla on tällä hetkellä 4 erityisoppilasta, jotka osallistuvat musiikin tunneilla yleisopetukseen. Luokat 3–4 ja 5–6 ovat yhdistelmäluokkia. 3–4 luokassa on integroituna yksi oppilas, 5–6 luokassa kolme.

3-4 luokan pojalla on todettu ADHD. Käytän hänestä tässä nimeä ”oppilas A”. Lääkärintlausunnon mukaan hänen on todettu kärsivän tarkkaavuuden häiriöstä, sosioemotionaalisesta kypsyttömyydestä ja visuomotorisen integraation erityisvaikeudesta. Yhdistelmänä nämä selittävät käyttäytymisen impulsiivisuutta, motorista levottomuutta ja epätarkkuutta. Lastenneurologin toimesta hänellä on diagnosoitu myös FAS. Äiti on hylännyt A:n tämän ollessa 8 kk:n ikäinen. A:n isä on merimies, joten isän merillä ollessa A on asunut äidinpuoleisten isovanhempien luona. Nykyisin isä on eläkkeellä ja A asuu tämän kanssa.

HOJKSin mukaan oppilas A on koulumyönteinen ja motivoitunut sekä kiinnostunut askartelusta ja musiikista. Musiikki ja tekninen työ ovat hänen mielestään parhaita oppiaineita. Oppilas A on iloinen ja kohtelias ja hänellä on paljon yleistietoutta. Äidinkieli on hänen mielestään hankalaa. Kirjoittamisessa ja luetunymmärtämisessä hän tarvitsee apua, jota osaa tarvitessaan pyytää.

A muutti syksyllä kesken kouluvuoden paikkakunnallemme, jossa hänellä ei ollut tuttuja ennestään. Hänellä on vaikeuksia solmia ystävyysuhteita eikä hänellä ole kavereita. Musiikintunnille tullessaan A menee istumaan pianon taakse muun luokan näkymättömiin. Soittamiseen tai laulamiseen hän ei kehotuksista huolimatta luokassa osallistu, mutta ei yleensä häiriköikään. Huonompina päivinä hän saattaa käydä välillä paukuttamassa rumpuja asiattomasti kesken tunnin, mutta uskoo yleensä, kun kielletään. Nuottien piirtäminen ja muut kirjoitustehtävät onnistuvat vain, kun hänen vieressään istuu. Silloin hän jaksaa keskittyä ja yrittää parhaansa, muussa tapauksessa hän ei edes yritä.

Vaikka oppilas A ei koulun musiikintunneilla osallistukaan musisointiin, hän käy oppilaanani kansalaisopistossa. Hänen aloittaessaan en oikein tiennyt pyrkiäkö tavoitteelliseen soitonopetukseen vai pikemminkin terapialuontoiseen musisointiin, mutta varsin pian päädyin jälkimmäiseen vaihtoehtoon. A saa itse tunnille tullessaan valita mitä soitinta milloinkin soittaa. Hän rakastaa rautalankamusiikkia ja haluaisi soittaa sähkökitaraa, mutta turhautuu, kun ei osaa soittaa sillä levyiltä kuulemiaan kappaleita. Niinpä hän yleensä valitsee basson, jonka vapailla kielillä hän komppaa minun soittaessani kitaralla melodiaa. A jaksaa soittaa samoja kappaleita läpi kerta toisensa jälkeen tiiviisti keskittyen. Hänen lempikappaleitaan ovat Emma-valssi ja Tiikerihai.

5–6 luokan oppilaista käytän tässä nimiä B, C ja D. Oppilas B on tyttö jolla on todettu FAS ja monimuotoinen kehityksen viive. FAS:sta on aiheutunut pre- ja postnataalin kasvuhäiriö, kehitysviive ja pään alueen dysmorfia. B:n perheessä on kaikkiaan 7 lasta, joista myös neljä muuta ovat olleet erityisopetuksessa.

B on mukautuvainen, ahkera, reipas ja iloinen sekä suhtautuu myönteisesti koulutyöhön. Hän kykenee itsenäiseen työskentelyyn, on vastuullinen, läksyt ovat aina tehtyinä. Hän kysyy apua, kun sitä tarvitsee. Vahvimmat ja mieluisimmat oppiaineet ovat matematiikka, liikunta ja musiikki. Kirjallinen tuottaminen ja lukeminen on B:lle vaikeaa. Hänen sanavarastonsa on hyvin puutteellinen ja käsitteiden purkaminen tuottaa ongelmia. Puhe on lausetasoista, äänteellisesti epäselvää. B on lapsena saanut viittomaopetusta, koska puhumaan oppiminen on ollut heikkoa. Psykologin mukaan B:llä on vaikeutta olennaisen ymmärtämisessä ja työläyttä kerronnassa eli hänen kokonaiskognitiivinen tasonsa on erittäin heikko.

Musiikintunneilla B on aktiivisesti mukana. Hänellä on luokassa ystäviä ja hän on aina iloinen. Vihkotehtävät onnistuvat silloin, jos tarvitsee jäljentää taululta esim. nuotteja, mutta opittavan aineksen ymmärtäminen ja sisäistäminen on puutteellista. Motorisista vaikeuksista huolimatta B osallistuu innokkaasti soittoharjoituksiin, samoin hän laulaa hyvin mielellään. Laulamista hankaloittavat kirjoitetun tekstin hahmottamisen ongelmat sekä ääntämisen vaikeudet ja yleensä B:n laulamat sanat ovatkin sattumanvaraisia äänneyhdistelmiä.

Oppilas C on poika, jolla on todettu ADHD. Kognitiivisissa testeissä C:n tulokset ovat jääneet kokonaisuutena merkittävästi alle ikätasoisen suorituksen. Vaikeuksia hänellä on monella eri kehityksen osa-alueella. Tarkkaavaisuusongelmat ilmenevät motorisena levottomuutena, hyperaktiivisuutena, impulssi-inhibition heikkoutena sekä loogisessa päättelyssä. Lisänä ovat dyspraktiset motorisen ohjailun vaikeudet, visuospatiaalisen hahmottamisen ongelmat sekä vaikeudet työmuistissa ja tahdonalaisessa oppimisessa.

C:llä on koulumyönteinen asenne ja halu opiskella. Hän on iloinen, reipas ja sosiaalinen sekä kiinnostunut eläimistä. Osaa pyytää apua, kun sitä tarvitsee. Koulutehtävien tekemisessä C:llä on usein hyvin kiire ja tehtävät tulee tehtyä hutaistemalla. Keskittyminen työskentelyyn on joskus hankalaa. Joskus C unohtuu ”haaveilemaan” ja hänet pitää ohjata takaisin tehtävän pariin.

Musiikintunnilla C on passiivinen, ei juurikaan osallistu, mutta ei myöskään häiriköi. Soittoharjoituksissa C usein ”haaveilee” mitään tekemättä, lauletaessa katselee hiljaisena ikkunasta ulos. Jos häntä patistelee laulamaan, tuloksena on monotonista puhetta vailla sävelkulkua. Vihkotehtävät C tekee kiireellä ja keskittymättä. Malttia tehtävien tekemiseen ei aina tahdo löytyä edes autettuna.

Oppilas D on FAS-tyttö, jolla on keskiasteinen kehitysvamma. Erityispiirteinä nousevat esiin kielen konkreettisuus, kommunikaation poikkeavuudet, sosiaalisten taitojen puutteet sekä tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen ongelmat. Motoriikka vaikuttaa myös jokseenkin omintakeiselta. Katsekontakti on tavallisuudesta poikkeava, samoin ääni. D hymisee ja liikehtii puhuessaan ja näpertelee sormiaan. Päättelytaidot D:llä ovat huomattavasti ikäistään nuoremman tasolla. Varsinkin oleellisen ja epäoleellisen erottaminen sekä kokonaisuuksien kielellinen jäsentäminen on vaikeaa. Ulkopuoliset liikkeet ja äänet haittaavat keskittymistä. D:n pitää ikään kuin vahtia toisten liikkeitä ja tekemisiä. Avaruudellinen hahmottaminen ja motoriset taidot ovat puutteellisia.

D on hyvin iloinen ja kohtelias. Hänellä on erittäin hyvä muisti, jota hän kykenee käyttämään yksityiskohtien oppimiseen. D pitää musiikista ja osaa monia lauluja ulkoa. Musiikkia kuunneltaessa tai lauletaessa hän usein toteaa, että ”olipa mukava kappale”. Soittoharjoituksissa hän yrittää aina parhaansa. D:llä on hyvin siisti käsiala ja tehtävät

on aina huolellisesti tehty, mutta asiasisältö on saattanut jäädä D:lle hämäräksi. Apua hän osaa pyytää, jos sitä on joka kerran erikseen kehotettu tarvittaessa pyytämään.

4.2 Yläkoulu

Yläkoulussa kahdella pojalla on todettu kehitysviivästymä. Molemmat ovat hiljaisia ja syrjäänvetäytyviä, eivätkä kannustuksesta huolimatta osallistu musisointiin. Kirjoittaminen taululta vihkoon onnistuu molemmilta hyvin, mutta tekstin tuottaminen tai kokonaisilla lauseilla vastaaminen on heille vaikeaa. Musiikin kuuntelusta he pitävät ja jaksavat keskittyä siihen pitkiäkin aikoja.

Yläkoulussa on myös läheisen huostaan otettujen nuorten kodin asukkaita, joilla ei ehkä ole todettu varsinaista fyysistä vammaa tai toimintavajavuutta, mutta jotka elämässään tapahtuneiden järkyttävien kokemusten vuoksi kärsivät erilaisista emotionaalisista ongelmista sekä keskittymis- ja käytöshäiriöistä. Monet heistä kaipaavat tavallista enemmän huomiota ja hakevat sitä rehvakkaalla esiintymisellä ja häiritsevällä käyttäytymisellä. Usein nämä oppilaat ovat yliaktiivisia ja impulsiivisia, ja toiminnallaan he vaikeuttavat koko luokan keskittymistä. Teoriatunneilla kirjoittamiseen keskittyminen on haasteellista, paikallaan istuminen voi olla liian suuri vaatimus ja asiatonta puhetta ja kommentteja tulee viljalti. Ryhmätyöskentelyssä tällainen oppilas saattaa dominoida muita tai vesittää koko ryhmän tavoitteet. Soittimia yliaktiivinen oppilas käsittelee usein liian kovakouraisesti ja vaurioittaa niitä tavalla tai toisella.

5 RATKAISUMAHDOLLISUUKSIA MUSIIKINTUNNEILLE

5.1 Oppimisvaikeudet

Alakoulussa opettamani yleisopetukseen integroidut oppilaat ovat yleensä innokkaita koululaisia ja oppijoita. Musiikki on monelle hyvin mieluisa aine. Perehdyttyäni oppilaiden taustoihin ja vaikeuksiin olen kyennyt paremmin ottamaan huomioon, miten voin tukea heidän oppimistaan.

Oppilas A kaipa tukea vihkotehtävissä ja kannustusta sosiaalisten suhteiden rakentamiseen. Ryhmätöillä niiden kanssa, joiden kanssa hänellä on orastavaa kanssakäymistä mm. sähköparista, näyttäisi olevan suotuisa vaikutus. Pysin kannustamaan häntä myös bassonsoittoon luokassa.

Oppilas B saattaisi hyötyä yksinkertaisista, ulkoa opeteltavista lauluista. Koska hän laulaa mielellään, mutta ei ilmeisestikään ymmärrä laulamiensa laulujen sanoja, ulkoa opettelu saattaisi tukea hänen kielellistä kehitystään ja käsitteiden käyttöä.

Oppilas C:n kanssa teimme oppimissuunnitelman, johon kirjasimme oppimistavoitteet. Tämä sai hänet kokemaan, että hänellä itsellään on mahdollisuus vaikuttaa ja että opittavan aineksen määrä ei nouse musertavan suureksi, vaan tulee pysymään hänen resurssiensa mukaisena. Tunnilla C tarvitsee kannustusta ja ”herättelyä” tavallista enemmän.

Oppilas D tarvitsee apua vihkoon kirjoittamisessa, oikean sivun etsimisessä ja muissa kirjallisissa töissä. Ryhmätöissä hän tarvitsee tukea, ettei jää syrjään muun ryhmän toiminnasta. Soittamisessa häntä pitää neuvoa ja auttaa kädestä pitäen joka kerran.

Näihin oppilaisiin ja heidän taustatietoihinsa perehtyessäni kenties eniten huomiotani kiinnittänyt seikka oli kunkin kohdalla maininta heidän kyvystään pyytää apua tarvittaessa. Olin pitänyt jotenkin itsestään selvänä, että jokainen osaa sitä tarvittaessaan pyytää, mutta opettajana on syytä huomata, että näin ei aina ole.

5.2 Käyttäytymishäiriöt

Edellä käsittelemäni alakoululaisten oppimishäiriöt ovat epäilemättä kyseisille oppilaille hankalia ja vaativat opettajalta aikaa ja paneutumista, mutta ne eivät merkittävästi häiritse tuntiopetusta eivätkä luokkaa kokonaisuudessaan. Toisin on käyttäytymishäiriöistä kärsivien laita. Nämä oppilaat ovat yleensä äänekkäitä ja levottomia, joten he häiritsevät käytöksellään muita oppilaita. Opettajan toimista merkittävä osa menee järjestyksen ylläpitoon. Yhden opettajan/aikuisen voimin yleisopetuksen isossa luokassa yhden häiritsevästi käyttäytyvän oppilaan aisoissa pito on vaativaa, kahden tai useamman jokseenkin mahdotonta.

Pipsa Raivio on pro gradu - tutkielmassaan koskien tarkkavaisuushäiriöisten oppilaiden integrointia musiikintunneille todennut, että musiikinopettajat suhtautuvat integraatioon yleisellä tasolla myönteisesti, mutta musiikin osalta kielteisesti, koska tarkkavaisuushäiriöstä kärsivä oppilas vaikeuttaa tunnin kulkua ja opettaja joutuu mukauttamaan opetustaan. Tämä johtuu huonoista tukitoimista, kuten liian suurista ryhmistä ja opettajien koulutuksen puutteesta erityispedagogiikan saralla.¹⁹

Olen samaa mieltä siitä, että integroitaessa oppilaita yleisopetukseen ryhmäkoot tulisi pitää riittävän pieninä, samoin kuin riittävästi koulunkäyntiavustajia tulisi olla käytettävissä. Muussa tapauksessa erityisoppilaat eivät hyödy yleisopetuksesta millään tavalla, vaan pahimmassa tapauksessa ainoastaan haittaavat muidenkin oppimista. Kuten aiemmin mainittiin, integrointi yleisopetukseen on aina ensisijainen vaihtoehto, mutta tällöin yleisopetuksen ryhmän opetuksellisten ja muiden olosuhteiden on oltava oppilaan kannalta suotuisat ja muutoinkin sellaiset, että tarpeelliset tukitoimet voidaan toteuttaa. Tämä ei toteudu, mikäli opettaja riittämättömien resurssien vuoksi joutuu keskittymään toissijaisiin seikkoihin opetuksen kustannuksella.

¹⁹ Raivio 2005, 3.

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Ikonen, Oiva – Holopainen, Pirkko 2001: Kasvatuksen ja opetuksen arvoperusta. *HOJKS. Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 11 – 28.
- Ikonen, Oiva – Virtanen, Pirkko (toim.) 2001: *HOJKS. Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ikonen, Oiva – Virtanen, Pirkko 2001: Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS. *HOJKS. Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 36 – 51.
- Kopakkala, Aku 2005: *Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Myllyniemi, Rauni 2001: Sosiaalinen vuorovaikutus : Sosiometria ja spontaani roolijako. Helkama, Klaus – Myllyniemi, Rauni – Liebkind, Karmela 2001: *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Oy Edita Ab, 218 – 222.
- Raivio, Pipsa 2005: *Tarkkaavaisuushäiriöinen oppilas musiikin tunneilla. Esimerkkinä Jyväskylän seudun musiikinopetus perusopetuksen vuosiluokilla 7. – 9.* Musiikkikasvatuksen Pro gradu – tutkielma: Jyväskylän yliopisto.
- Saloviita, Timo 1999: *Kaikille avoimeen kouluun. Erilaiset oppilaat tavallisella luokalla*. Jyväskylä: Atena, Gummerus Oy.
- Väyrynen, Sai 2001: Miten opitaan elämään yhdessä? – Inklusion monet kasvot. *Inklusion haaste koululle. Oikeus yhdessä oppimiseen*. Toim. Pentti Murto, Aimo Naukkarinen & Timo Saloviita. Jyväskylä: PS-kustannus, 12 – 29.

Muut lähteet

- Kulmala, Leena – Laaksonen, Annele s.a.: Mitä ovat oppimissuunnitelma ja HOJKS. <http://www.tkukoulu.fi/~moped/opetus/erityistuki1.html> 22.3.09